

หนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา

เรื่อง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

พิมพ์ครั้งที่หนึ่ง ๕,๐๐๐ เล่ม

พ.ศ. ๒๕๒๕

ปกกระดาษราคาเล่มละ ๘.๕๐ บาท

(ห้ามขายเกินกว่าราคาที่กำหนดไว้)

จัดพิมพ์โดยองค์การค้ำของคุรุสภา

พิมพ์ที่โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว

๕๒ ถนนลาดพร้าว บางกะปิ กรุงเทพมหานคร

มีลิขสิทธิ์ตามพระราชบัญญัติ

ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ
เรื่อง อนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ด้วยกรมวิชาการได้จัดทำหนังสืออ่านเพิ่มเติมระดับประถมศึกษา
เรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้น กระทรวงศึกษาธิการ
พิจารณาแล้วและอนุญาตให้ใช้หนังสือนี้ในโรงเรียนได้

ประกาศ ณ วันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๔

วิมล ดิฉัน

(นายสายหยุด จำปาทอง)

รองปลัดกระทรวง ปฏิบัติราชการแทน

ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

คำนำ

ประเทศไทยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขของชาติมาเป็นเวลาช้านาน นับตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบัน สถาบันกษัตริย์ได้เป็นหลักและวางนโยบายในการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่น และความเจริญก้าวหน้าให้แก่ไทยมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ทรงปรับปรุงประเทศนานัปการ ทั้งนี้โดยมีพระราชประสงค์ที่จะสร้างความเจริญให้แก่ประเทศชาติ และทะนุบำรุงประโยชน์ให้แก่ประชาชนทั้งปวง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในลำดับที่ ๗ แห่งราชวงศ์จักรี ในรัชสมัยของพระองค์มีเหตุการณ์หลายอย่างที่เป็นประจักษ์พยานว่า พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถ และเสียสละผลประโยชน์ส่วนพระองค์เพื่อประชาชนชาวไทย อาทิ การแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำหลังสงครามโลก การที่ทรงยินยอมรับเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองประเทศภายใต้รัฐธรรมนูญหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และทรงทะนุบำรุงด้านศิลปวัฒนธรรมไทยอย่างดียิ่ง

เพื่อเป็นการแสดงความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณ และเฉลิมพระเกียรติพระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรี ที่ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติเป็นอเนกประการ คณะกรรมการจัดทำเอกสารภาษาไทยในคณะกรรมการเอกลักษณ์

ของชาติ ได้มอบให้ นายทองต่อ กล้วยไม้ ณ อยุธา เรียบเรียงหนังสือ
ชื่อ “พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว” ขึ้นเพื่อมอบให้กรมวิชาการ
จัดพิมพ์เผยแพร่ต่อไป โดยหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะมีส่วนช่วยให้เด็กและผู้
อ่านได้รับความรู้ ความเข้าใจ เกิดศรัทธายึดมั่นในสถาบันพระมหา
ษัตริย์ และช่วยกันธำรงไว้ให้ยั่งยืนเป็นหลักชัยของชาติสืบไป

กรมวิชาการขอขอบคุณคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ
ขอขอบคุณผู้เรียบเรียงและผู้ที่มีส่วนในการจัดทำทุกท่านเป็นอย่าง
มาก ไว้ ณ โอกาสนี้

(นายเอกวิทย์ ณ ถลาง)

อธิบดีกรมวิชาการ

๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๔

สารบัญ

	หน้า
บทนำ	๑
บทที่ ๑ ทูลกระหม่อมพ้าน้อยแห่งราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๖
บทที่ ๒ พระรัชทายาทผู้ปฏิเสธราชบัลลังก์	๑๑
บทที่ ๓ พระราชกรณียกิจเพื่อความเจริญของบ้านเมือง	๑๘
บทที่ ๔ พระมหากษัตริย์ผู้ทรงอุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ	๒๔
บทที่ ๕ การต่อสู้กับสงครามเศรษฐกิจ	๒๘
บทที่ ๖ ทรงเตรียมประเทศไปสู่การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย	๓๑
บทที่ ๗ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง – สละราชสมบัติ	๓๖
บทที่ ๘ เสด็จสู่สวรรคาลัย	๔๑

บทนำ

ถ้าท่านผู้ใดได้ผ่านไปตามถนนอุทองใน เมื่อถึงบริเวณหน้าอาคาร
รัฐสภาอันเป็นเขตพระราชฐานพระราชวังดุสิต ก็จะแลเห็นพระบรม
ราชานุสาวรีย์ แห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระ
ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ประดิษฐานอยู่กลางแจ้งบนเนินหน้าอาคารแห่งนั้น
เป็นพระบรมรูปขนาดใหญ่กว่าพระองค์จริงหนึ่งเท่าครึ่ง ทรงเครื่อง
บรมขัตติราชภูษิตาภรณ์ ฉลองพระองค์ครุย สวมพระขฎ्ฐมาหากฐิน
ปักขนนกการเวก ซึ่งเป็นเครื่องทรงในวันเสด็จพระราชดำเนินพระ-
ราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม เมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม
พ.ศ. ๒๔๗๕ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม พระบรมรูปพระองค์นั้นประทับ
เหนือพระที่นั่งพุดตานกาญจจินสหาสน์จำลอง พระหัตถ์ทั้งสองวางเหนือ
พระเพลา เมื่อยามพระอาทิตย์ใกล้จะอัสดงก็สาดส่องแสงอ่อนจับข้าง
พระพักตร์ที่สงบนิ่ง แต่ดูเต็มไปด้วยความอ่อนโยนละมุนละไม ดูดวง
พระวิญญาณของพระองค์ยังคงเสด็จอยู่พิทักษ์คุ้มครองให้การปกครอง
ระบอบประชาธิปไตยได้สถิตเจริญมั่นคงอยู่ในราชอาณาจักรไทยไป
ชั่วกาลนาน

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จขึ้นครองราชย์
ตั้งแต่วันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ จนกระทั่งทรงสละราชสมบัติเมื่อ
วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ตลอดระยะเวลา ๙ ปี ๓ เดือนกับ ๔ วัน

พระบรมราชานุสาวรีย์ ประดิษฐาน ณ หน้าอาคารรัฐสภา

ในรัชสมัยได้ทรงมั่นคงอยู่ในทศพิธราชธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในประเทศไทยจะต้องทรงถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่บ้านเมืองหลายด้านหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการตัดสินพระราชหฤทัยครั้งสำคัญซึ่งเป็นผลดีต่อประเทศชาติเป็นอันมาก คือ เมื่อเกิดการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้ทรงยินยอมที่จะเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ตามการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้ง ๆ ที่พระองค์ก็ยังมีกองทัพที่จงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์ พอจะต่อสู้กับคณะราษฎรผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ ความในพระราชหฤทัยของพระองค์เป็นเช่นใดได้ปรากฏชัดเจนในพระราชหัตถเลขา ลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ตอบผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารซึ่งเป็นฝ่ายเปลี่ยนแปลงการปกครอง มีข้อความตอนหนึ่งดังนี้

“ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร ไม่อยากให้เสียเลือดเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละไมไม่ให้ขึ้นชื่อว่าได้จลาจลเสียหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามรัฐธรรมนูญ จึงยอมรับที่จะช่วยเป็นตัวเชิด เพื่อกุมให้โครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปวิธีเปลี่ยนแปลงพระธรรมนูญโดยสะดวก.....”

ต่อมาเมื่อรัฐบาลขณะนั้นได้ใช้วิธีการปกครองไม่ตรงกับหลักการของพระองค์ และทรงเห็นว่าพระราชประสงค์ที่จะให้ประเทศ

ไทย มีการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่บรรลุผลสำเร็จ จึงทรงกล้ำหาญเด็ดเดี่ยวและเสียสละอย่างยิ่ง ด้วยการสละราชสมบัติ เพื่อเปิดหนทางให้ผู้ที่เหมาะสมกว่า เข้ามาทำหน้าที่แทนพระองค์สืบไป ดังลายพระราชหัตถเลขาลงวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ มีข้อความ บางตอนว่า

“ข้าพเจ้ามีความเต็มใจ ที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่ เดิม ให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลาย ของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใดโดยเฉพาะ เพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร”

“บัดนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าความประสงค์ของข้าพเจ้า ที่จะให้ราษฎร มีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึก ว่า บัดนี้เป็นอันหมดหนทางซึ่งข้าพเจ้าจะช่วยเหลือ หรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าขอสละราช สมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป.....”

การที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นนักคิดหา เหตุหาผลว่า ทำอย่างไรจึงจะเป็นผลดีแก่ประเทศชาติมากที่สุด แทนที่จะ ดัดสินพระราชหฤทัยตามความพอใจของพระองค์ หรือทำตามพระราช อำนาจกำลังกองทัพ อันจะมีผลให้คนไทยต้องต่อสู้กันเสียเลือดเนื้อและ ทรัพย์สินของประเทศชาติ จึงควรถวายพระนามว่า ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่เป็นมหาปราชญ์เมธี คือ เป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ และในโอกาส

นี่ก็จะได้อัญเชิญพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติมาเผยแพร่ เพื่อให้เยาวชนของชาติได้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ และสนองพระเดชพระคุณด้วยการนำการปกครองระบอบประชาธิปไตย มาร่วมกันสร้างสรรค์ความเจริญให้แก่ชาติไทย ที่รักยิ่งของเราสืบไป

บทที่ ๑

ทูลกระหม่อมพ้าน้อยแห่งราชสำนัก
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สมัยทรงพระเยาว์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชสมภพเมื่อ
วันพุธแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.
๒๔๓๖ เป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เดิมพระองค์มีพระนาม
ในราชสำนักว่า “ทูลกระหม่อมเอียดน้อย” ต่อมาพระราชมารดาไม่
โปรด ทรงขอให้เปลี่ยนเป็น “ทูลกระหม่อมฟ้าน้อย” ครั้นมีพระชนมายุได้

ทรงเครื่องคั่นในพระราชพิธีโสกันต์

๑๒ พระพรรษา ก็ได้รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏเฉลิมพระนามเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมว่า “สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ” เจ้าฟ้าประชาธิปกคักจิตเดชน์ ฯลฯ กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา”

ด้วยเหตุที่เป็นพระราชโอรสองค์สุดท้าย สมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนี จึงได้ทรงถนอมเลี้ยงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ใกล้ชิดติดพระองค์ตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์มาจนเจริญพระชันษาสมควรศึกษาตามขัตติยราชประเพณี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนักเรียนนายร้อยพิเศษในโรงเรียนนายร้อยชั้นปทุม มีพระอาจารย์ถวายพระอักษรอีกต่างหากที่พระราชวังดุสิต เมื่อโสกันต์แล้วจึงโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษาวิชาการในประเทศอังกฤษ โดยได้ทรงศึกษาวิชาสามัญที่วิทยาลัยอีตัน อันเป็นโรงเรียนมัธยมชั้นเอกของอังกฤษ ไม่มีแห่งใดจะเป็นที่นิยมแพร่หลายเสมอเหมือน ต่อจากนั้นได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารที่โรงเรียนนายร้อยเมืองวูลิช แผนกวิชาทหารปืนใหญ่ม้า ทรงสามารถสอบไล่ได้เต็มตามหลักสูตร ได้รับสัญญาบัตรเป็นนายร้อยตรีกิตติมศักดิ์แห่งกองทัพบกอังกฤษ แล้วเสด็จไปประจำกรมทหารปืนใหญ่ม้าเมืองฮอลเดอชอต ทรงศึกษาหน้าที่นายทหารจนสำเร็จการศึกษาในชั้นนี้

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จนิวัตคืนสู่กรุงเทพมหานครเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมเชษฐภคินี เริ่มทรงรับราชการในตำแหน่งนายทหารคนสนิทพิเศษของ จอมพล สมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ากรมหลวง

ทรงฉลองพระองค์เครื่องแบบทหารบก

พิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก แล้วได้ทรงเลื่อนยศเลื่อนตำแหน่งขึ้นมาตามลำดับ จน พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้ทรงประจวร จึงตกลงเสด็จออกไปรักษาพระองค์ต่อในทวีปยุโรปซึ่งมีอากาศเย็นเหมาะแก่การรักษาพยาบาล ครั้นรักษาพระองค์หายเป็นปกติดีแล้วจึงมีพระดำริที่จะทรงศึกษาวิชาทหารต่อไปอีก จึงได้ขอรับพระบรมราชานุญาตเสด็จเข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการชั้นสูงสุดของฝรั่งเศสจนจบตามหลักสูตร เมื่อเสด็จกลับสู่ประเทศไทยแล้วก็ได้ทรงรับราชการทหารต่อจนได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นพลตรี มีตำแหน่งเป็นผู้บัญชาการกองพลทหารบกที่ ๒ และในปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นก็ได้ทรงเลื่อนขึ้นเป็นกรมหลวงในพระนามกรมเช่นเดิม

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว แม้จะทรงมีพระสรีรร่างกายอ่อนแอ แต่ก็ทรงเป็นชายชาติทหารเต็มพระองค์ โดยทรงรับการฝึกอบรมมาจากโรงเรียนนายร้อยทหารประเทศอังกฤษโดยตรง และทรงใช้ชีวิตนายทหารตั้งแต่ชั้นผู้น้อยจนกระทั่งเป็นผู้บัญชาการกองพล จึงทรงตระหนักถึงทุกข์สุขและความรู้สึกนึกคิดของบรรดาทหารหาญทั้งหลายเป็นอย่างดี

บทที่ ๒

พระราชทายาทผู้ปฏิเสธราชบัลลังก์

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอยู่ในพระฐานะที่ห่างไกลจากพระราชบัลลังก์ ทั้งนี้เพราะทรงเป็นเจ้าฟ้าพระอนุชาองค์สุดท้ายที่ร่วมพระบรมราชชนนีเดียวกัน ซึ่งมีตามลำดับดังนี้ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอวชิราวุธ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ประสูติเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๕ เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษแล้ว ไปประทับอยู่ในราชสำนักสมเด็จพระเจ้านิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย ทรงเล่าเรียนในโรงเรียนมหาดเล็กหลวงซึ่งเป็นโรงเรียนนายร้อยทหารบกด้วย จนทรงสอบไล่ได้ชั้นสูงสุด เสด็จกลับมารับราชการจนเป็นเสนาธิการทหารบก ดำรงยศจอมพลทหารบก

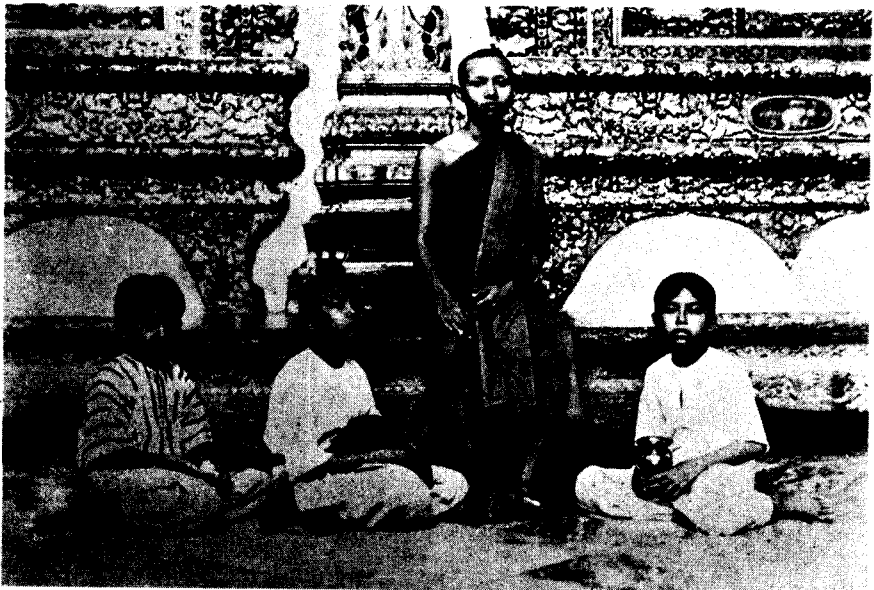
๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้าอภัยภูวงศ์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ประสูติวันที่ ๑๒ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๓๒ เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศอังกฤษแล้วทรงกลับมารับราชการในกองทัพบก ต่อมาเลื่อนเป็นนายพลเรือเอกกำกับราชการกระทรวงทหารเรือ

๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ประสูติวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้เสด็จไปทรงศึกษาในประเทศ

อังกฤษ เป็นแบชเลอร์ ออฟ อาร์ตในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ เสด็จกลับมารับราชการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเพาะช่าง

๕. สมเด็จพระเจ้าฟ้าประชาธิปกศักดิเดชน์ กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ประสูติวันที่ ๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้เสด็จไปทรงศึกษาวิชาทหารบกในประเทศอังกฤษแล้วกลับมารับราชการทหารบก

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่ยังดำรงยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา ได้ทรงลาราชการเพื่อทรงผนวชในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในพระบรมมหาราชวัง แล้วไปประทับจำพรรษาที่วัดบวรนิเวศวิหารในสำนักสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงเล่าเรียนพระธรรม

ทรงผนวช และจำพรรษา ณ วัดบวรนิเวศวิหาร

วินัยเป็นที่พอพระหฤทัยสมเด็จพระอุปัชฌาย์เป็นอันมาก จนมีวาทีสืบมาว่า สมเด็จพระมหาสมณะพระองค์นั้น ทรงปรารภเหตุที่สมเด็จพระเจ้าฟ้า ทรงเป็นเพียงพระอนุชาพระองค์น้อยที่สุดในจำนวนเจ้าฟ้าชายร่วมพระบรมราชชนนีถึง ๕ พระองค์ คงไม่มีเหตุจำเป็นต้องเสด็จเถลิงราชสมบัติ จึงมีพระประสงค์อันแรงกล้าที่จะชักชวนพระองค์ไว้ในสมณเพศตลอดไปเพื่อเป็นใหญ่ และเป็นทายาทปกครองสังฆมณฑล สนองพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระอัยกาธิราชคือปู่ ซึ่งเคยทรงผนวชเป็นพระภิกษุและเคยเป็นเจ้าอาวาสวัดบวรนิเวศมาแล้ว หากสมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นี้ทรงมีพระโรคเบียดเบียน ทั้งทรงมีห่วงกังวลอยู่แล้วทางฆราวาสวิสัย จึงมิได้เป็นไปตามพระประสงค์ที่
ว่านี้

แต่ได้มีเหตุเศร้าสลดเกิดขึ้นในพระราชวงศ์จักรี คือจอมพลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ลาพักราชการเพื่อทรงพักผ่อนพระองค์ ณ สิงคโปร์ ได้ประชวรเป็นโรคไข้หวัดใหญ่แล้วมีพระปัปผาสะคือปอดบวม ทั้ง ๒ ข้าง สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๓ ที่เมืองสิงคโปร์ พระชนมายุได้ ๓๗ พรรษา พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทราบข่าวด้วยความวิปโยคโศกเศร้าพระราชหฤทัยอย่างที่สุด ได้ทรงสถาปนาพระเกียรติยศเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราชซึ่งเป็นคำที่เคยเรียกกรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระราชทานเศวตฉัตร ๕ ชั้น และโปรดให้ใช้คำว่าทิวศด

ที่ร้ายยิ่งกว่านั้นภายใน ๕ ปีนั้นเอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงประสบทุกข์ซ้ำซ้อนหลายครั้งหลายคราว พระอนุชาองค์ที่สาม คือ ทูลกระหม่อมจุฑาธุช สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ซึ่งทรงเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนเพาะช่างและโปรดการอุปถัมภ์ศิลปะต่าง ๆ ของชาติ โดยเฉพาะนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์ ได้ประชวรสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. ๒๔๖๖ พระชันษาได้ ๓๒ ปีเท่านั้น ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๖๗ พระอนุชาองค์ที่สอง ทูลกระหม่อมอัษฎางค์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครราชสีมา ผู้กำกับราชการกระทรวงทหารเรือ ก็เสด็จทิวงคตพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา จึงทรงสถาปนาพระเกียรติเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราชเช่นเดียวกับทูลกระหม่อมจักรพงษ์ ดังนั้น ทูลกระหม่อมประชาธิปไตย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสุโขทัยธรรมราชาจึงได้ทรงเป็นพระราชทายาทขึ้นมาโดยไม่ทันรู้สึกพระองค์ เพราะขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังไม่มีพระราชโอรสพระราชธิดา หลังจากนั้น สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนสุโขทัยธรรมราชา จึงต้องเริ่มทรงศึกษาราชการแผ่นดินในหน้าที่ของพระมหากษัตริย์และต้องทรงเป็นประธานที่ประชุมสภาเสนาบดีในสมัยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมิได้ประทับในกรุงเทพมหานคร ซึ่งก็ได้ทรงตั้งพระหฤทัยศึกษาจนหยั่งรู้ถึงราชการนั้น ๆ และปฏิบัติหน้าที่แทนพระองค์ด้วยความเรียบร้อย จึงทรงเลื่อนพระเกียรติขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา

หลังจากได้ทรงรับสถาปนาเป็นกรมหลวงไม่ทันถึงเดือน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็เสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน

พ.ศ. ๒๔๖๘ พระบรมวงศ์และเสนาบดีได้ประชุมกันในตอนดึกของคืนนั้นเพื่อปรึกษาหารือปัญหาการสืบราชสมบัติและการพระบรมศพที่ประชุมได้เปิดพระราชหัตถเลขาณัติกรรมของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแสดงพระราชประสงค์ว่า หากพระนางเจ้าสุวัทนาซึ่งทรงพระครรภ์อยู่มีพระราชโอรส ก็ให้พระราชโอรสได้สืบราชสมบัติต่อไป โดยให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ทรงเป็นประธานคณะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ จนกว่าพระมหากษัตริย์จะทรงบรรลุนิติภาวะ แต่ถ้าไม่มีพระราชโอรสก็ใคร่ให้สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงสุโขทัยธรรมราชาทรงรับรัชทายาทสืบสันตติวงศ์ตามพระราชประเพณี แต่สมเด็จพระเจ้าฟ้าพระองค์นั้นเองไม่เต็มพระหฤทัยจะรับราชสมบัติ ทรงอ้างว่าพระองค์ไม่เคยแก้ราชการเพียงพอ เจ้านายที่มีอาวุโสพอจะรับราชสมบัติก็ยังน่าจะมี แต่ที่ประชุมได้ลงความเห็นเป็นเอกฉันท์ไว้วางใจในพระองค์ โดยเฉพาะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งอยู่ในข่ายสมควรได้รับราชสมบัติด้วยพระองค์หนึ่ง ได้ทรงรับรองแข็งแรงว่าจะถวายความช่วยเหลืออย่างเต็มความสามารถทุกสถาน จึงต้องทรงยินยอมรับอัญเชิญขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เจ้าฟ้ากรมหลวงสุโขทัยธรรมราชา ได้ทรงรับบรมราชาภิเษกเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘ ทรงพระนามโดยย่อว่า พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้ทรงสถาปนาหม่อมเจ้ารำไพพรรณี พระชายาขึ้นเป็น สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี พระองค์ได้

เสด็จขึ้นครองราชย์ด้วยความไม่เต็มพระราชหฤทัย ทรงประมาณพระองค์อยู่ตลอดเวลา ทรงใช้ชีวิตในราชสำนักด้วยความประหยัดเรียบง่าย แต่ได้ทุ่มเทพระสติปัญญาอย่างเต็มที่ เพื่อความสุขความเจริญของอาณาประชาราษฎร์ และบ้านเมืองที่พระองค์รักและห่วงหาถึงตลอดรัชกาล

ทรงฉายในวันบรมราชาภิเษก วันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๘

ทรงฉายในวันอภิเษกสมรส

บทที่ ๓

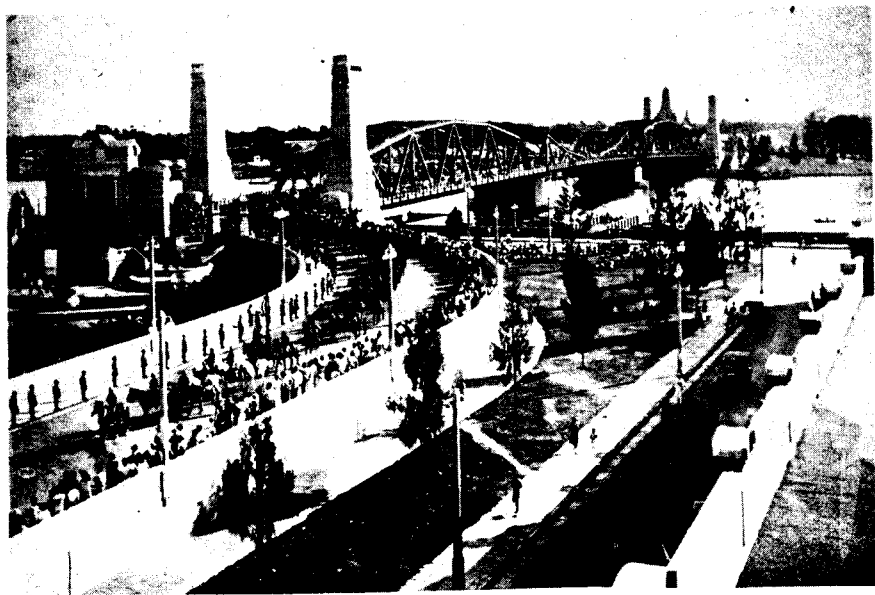
พระราชกรณียกิจ เพื่อความเจริญของบ้านเมือง

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญอยู่ตลอดมา ดังจะเห็นได้จากการมีกฎหมายเวนคืนที่ดินตัดถนนหนทาง ขยายเส้นทางเดินรถไฟ และเพื่อดำเนินการสาธารณูปโภคต่าง ๆ อยู่หลายฉบับ แต่ที่จะได้กล่าวเป็นพิเศษก็คือ การปรับปรุงตำบลชายทะเล ที่อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของชาติ โดยทรงสร้าง “สวนไกลกังวล”^{*} ขึ้นที่เหนือสถานีรถไฟหัวหิน และตั้งสภาจัดบำรุงสถานที่ชายทะเลทิศตะวันตก ขึ้นดูแลทำนุบำรุงให้บริเวณดังกล่าวมีความเจริญเป็นระเบียบเรียบร้อยตามผังเมือง สมกับที่เป็นสถานพักผ่อนหย่อนใจของประชาชนโดยทั่วไป สภาดังกล่าวมีฐานะเป็นนิติบุคคล ประกอบไปด้วยผู้แทนกระทรวงมหาดไทย กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และกรมรถไฟหลวงแห่งกรุงสยามรวม ๓ ท่านเป็นกรรมการ ปรากฏว่าหัวหินได้กลายเป็นสถานที่พักตากอากาศที่เจริญงดงาม กรมรถไฟหลวงได้จัดสร้างโรงแรมรถไฟที่สะอาดสะอ้าน มีบริการครบครัน มีสนามกอล์ฟได้มาตรฐาน มีตลาดสดกว้างขวาง ถูกสุขลักษณะ เจ้านาย ข้าราชการ พ่อค้า คหบดี นิยมไปสร้างบ้านพัก

^{*} ดูรายละเอียดท้ายเล่ม

ตากอากาศที่หัวหินเป็นจำนวนมาก จึงยิ่งสร้างความเจริญให้แก่ท้องถิ่น
รวดเร็วยิ่งขึ้น

พระราชกรณียกิจที่สำคัญอีกประการ คือทรงริเริ่มสร้างสะพาน
พระพุทธยอดฟ้าข้ามแม่น้ำเจ้าพระยา เชื่อมความเจริญระหว่างจังหวัด
พระนครกับจังหวัดธนบุรี เนื่องในโอกาสฉลองกรุงรัตนโกสินทร์ครบ
รอบ ๑๕๐ ปี โดยมีพระราชปรารภว่าใน พ.ศ. ๒๔๗๕ กรุงเทพมหานคร
จะมีอายุครบ ๑๕๐ ปี เป็นอภิลักขิตมงคลควรจะมีการสมโภชพระนคร

เสด็จเปิดสะพานพระพุทธยอดฟ้า

และสร้างสิ่งสำคัญขึ้นเป็นอนุสรณ์ให้ปรากฏแก่สายตาโลก ว่าชนชาว
สยามมีความกตัญญูรู้สึกรักคุณของท่านผู้เป็นบูรพการีที่ได้สร้างกรุงเทพ
มหานครเป็นราชธานี แล้วบำรุงรักษาประเทศให้เป็นอิสระเจริญสุข
สืบมา จึงมีพระราชดำริว่าควรสร้าง ๒ สิ่งประกอบกันคือสร้างพระ

บรมรูปพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้ทรงสร้างกรุงเทพมหานคร และสร้างสะพานข้ามแม่น้ำเจ้าพระยาเชื่อมจังหวัดพระนครกับจังหวัดธนบุรี เป็นการขยายความเจริญของพระนครออกไปทางทิศตะวันตก รวม ๒ สิ่งนี้เรียกว่า “ปฐมบรมราชานุสรณ์” ซึ่งจะต้องใช้เงินงบประมาณก่อสร้างประมาณ ๔ ล้านบาท จึงทรงสละพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ๒ ล้านบาทเป็นทุนประเดิม และเปิดโอกาสให้มหาชนชาวไทยได้ร่วมกันบริจาคเงินสมทบค่าก่อสร้าง การก่อสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ได้เสร็จเรียบร้อย ทำพิธีเปิดเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นประโยชน์แก่มหาชนมาตราប់เท่าปัจจุบันนี้ และจังหวัดธนบุรีก็ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นสมพระราชประสงค์

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงบำรุงความสุขความเจริญให้แก่ประชาชนหลายประการ เช่นทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งกรมเพาะพันธุ์สัตว์น้ำขึ้นในกระทรวงเกษตรธิการ อันเป็นกรมประมงในปัจจุบัน ได้ทรงบำรุงการชลประทานขึ้นในบริเวณเขียงรากน้อยและบางป่อ จนความปรากฏว่ามีราษฎรทั้งในและนอกท้องที่แก่งแย่งกัน ขอจองที่ดินในท้องที่อำเภอบางป่อ อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ และอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ชับซ้อนกันมากจนเป็นการยากที่จะพิจารณาตามธรรมดาได้ จึงทรงพระราชดำริว่า โภคผลเกิดขึ้นในท้องที่ใด บุคคลในท้องที่นั้นควรจะได้รับก่อนชนต่างถิ่น แต่ชนต่างถิ่นโดยมากเป็นผู้มีกำลังทรัพย์ยิ่งกว่า เพื่อคุ้มครองและส่งเสริมราษฎรในท้องที่ผู้มีกำลังทรัพย์น้อย ให้มีโอกาส

ตั้งตนเป็นหลักแหล่งในที่ดิน จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งข้าหลวงพิเศษออกไปจัดสรรที่ดินแบ่งที่ดินให้แก่ราษฎรผู้สามารถเพาะปลูกได้เอง ครอบครัวยังไม่เกิน ๕๐ ไร่ นับว่ายังความร่มเย็นเป็นสุขแก่ประชาชนผู้มีกำลังทรัพย์น้อยในท้องที่ได้เป็นจำนวนมาก

การช่วยเหลือประชาชนอีกประการหนึ่ง คือการส่งเสริมกิจการสหกรณ์ให้ประชาชนได้มีโอกาสร่วมกันประกอบกิจการทางเศรษฐกิจ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตราพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๑ ขึ้น ดังมีพระราชปรารภว่า “ประชากรราษฎรผู้ประกอบการเพาะปลูกและจำพวกอื่น ๆ ที่มีกำลังทรัพย์น้อย แต่มีความต้องการอย่างเดียวกัน ทรงพระราชดำริว่าหมู่ชนนั้น ๆ ควรได้รับอุดหนุนให้ตั้งสหกรณ์ขึ้นอีก เพื่อยังให้เกิดการประหยัดทรัพย์ การช่วยซึ่งกันและกันและการช่วยตนเองเป็นทางอีกทางหนึ่งซึ่งแพร่ความจำเริญทรัพย์และจำเริญธรรมในบ้านเมืองให้ยิ่งขึ้น”

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงออกกฎหมายเพื่อความเจริญของบ้านเมือง คຸ້ມครองและส่งเสริมความสุขของประชาชนเป็นจำนวนมาก ดังจะยกตัวอย่างบางฉบับดังนี้

๑. พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. ๒๔๗๑ แต่เดิมการรับบุคคลเข้ารับราชการพลเรือนไม่มีระเบียบปฏิบัติเหมือนกันทุกกระทรวง ทบวงกรม สุดแต่ผู้เป็นหัวหน้าในหน่วยราชการนั้น ๆ พิจารณาเห็นสมควรรับผู้ใดเข้าเป็นข้าราชการก็ย่อมกระทำได้ จึงได้ทรงออกกฎหมายวางระเบียบในการรับราชการ ตั้งแต่การบรรจุแต่งตั้ง การให้ความดีความชอบ ระเบียบวินัยในการปฏิบัติงาน จนกระทั่งถึง

การให้ออกจากราชการด้วยเหตุต่าง ๆ กัน และได้มีการสอบแข่งขัน -
เข้ารับราชการพลเรือนเป็นครั้งแรกและถือปฏิบัติมาจนปัจจุบัน

๒. พระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. ๒๔๗๐ เพื่อจัดวางระเบียบ
ควบคุมตรวจตราคนต่างด้าวที่จะเดินทางเข้ามาสู่ประเทศไทย เป็นการ
ป้องกันมิให้บุคคลที่ไม่พึงปรารถนา เช่นเป็นบุคคลที่มีอาชีพพัวพันเกี่ยว
เดินทางเข้ามา หรือป้องกันมิให้คนชาติอื่นอพยพเข้ามาแย่งการทํามา
หากินของชาวไทย

๓. พระราชบัญญัติควบคุมกิจการค้าขายอันกระทบถึงความ
ปลอดภัยหรือผาสุกแห่งสาธารณชน พ.ศ. ๒๔๗๑ โดยที่กิจการบางอย่าง
ถ้าปล่อยให้ประชาชนทำตามอิสระเสรีก็อาจเป็นอันตรายต่อส่วนรวมได้
เช่นกิจการไฟฟ้า ประปา รถราง รถไฟ การเดินอากาศ การชลประทาน
การขุดคลอง การธนาคาร การออมสิน และการประกันภัย ดังนั้นจึงต้อง
มีระเบียบวิธีควบคุมการดำเนินงานดังกล่าวอย่างใกล้ชิด ซึ่งก็ได้ใช้
เป็นแนวทางปฏิบัติจนทุกวันนี้

๔. พระราชบัญญัติภาพยนตร์ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยเหตุที่ภาพยนตร์
เริ่มเป็นสื่อสารมวลชนที่มีประสิทธิภาพ อาจนำไปใช้ในทางดีหรือไม่ดี
ก็ได้ ดังนั้นจึงได้มีกฎหมายฉบับนี้เพื่อจัดตั้งสภากาพย์ยนตร์ทำหน้าที่
ควบคุมการสร้างและฉายภาพยนตร์ เป็นการป้องกันการฝ่าฝืนความ
สงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

๕. พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะฆราวาส พ.ศ.
๒๔๗๓ แต่เดิมตามกฎหมายครอบครัวของไทยแต่โบราณ สามีอาจมี

ภริยาได้หลายคน สุดแต่ฐานะความเหมาะสมซึ่งไม่ตรงกับหลักการสากล ที่นิยมการมีสามีภรรยาเพียงคนเดียว การแก้ไขกฎหมายที่ขัดต่อจารีต ประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณกาลจึงจำเป็นต้องกระทำอย่างละมุน ละม่อม ค่อย ๆ ชักจูงให้เกิดความนิยมเชื่อถือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้า เจ้าอยู่หัวจึงทรงริเริ่มให้มีการจดทะเบียนสมรส ทะเบียนหย่า ทะเบียน รับรองบุตร อันเป็นการปลูกฝังค่านิยมแบบใหม่ขึ้นทีละน้อย ๆ จนกระทั่ง มีประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ ๕ ว่าด้วยครอบครัว ยอมรับ หลักการเรื่องการมีภริยาโดยชอบด้วยกฎหมายเพียงคนเดียว ใช้ถือปฏิบัติ อยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้พระองค์ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณา - ญาสิทธิราชย์พระองค์แรกและพระองค์เดียวที่มีพระบรมราชินีพระองค์ เดียว โดยไม่มีพระสนมนางในใด ๆ ทั้งสิ้น

กฎหมายในรัชกาลแต่ละฉบับ ก่อนจะบัญญัติออกใช้บังคับ ล้วน แต่ได้รับการกลั่นกรองมาแล้วเป็นอย่างดี และเมื่อออกมาแล้วก็มีการ ถือปฏิบัติโดยเคร่งครัด อันเป็นผลดีแก่ประเทศชาติและประชาชนเป็น อย่างมาก

บทที่ ๔

พระมหากษัตริย์

ผู้ทรงอุปถัมภ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ศิลปวัฒนธรรมของชาตินับว่าได้รับการวางรากฐานไว้เป็นอย่างดี กล่าวคือได้ทรงสถาปนาราชบัณฑิตยสภาขึ้นเมื่อวันที่ ๑๙ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๙ เพื่อจัดการหอพระสมุดสำหรับพระนครและสอบสวนพิจารณาวิชาอักษรศาสตร์ เพื่อจัดการพิพิธภัณฑสถาน ตรวจรักษาโบราณสถานและโบราณวัตถุ และเพื่อจัดการบำรุงรักษาวิชาช่าง ผลงานของราชบัณฑิตยสภาเป็นผลดีต่อการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชาติเป็นอันมาก เช่นการตรวจสอบต้นฉบับเอกสารโบราณออกตีพิมพ์เผยแพร่ มีการส่งเสริมสร้างสรรค์วรรณกรรมรุ่นใหม่ด้วยการประกวดเรียบเรียงบทประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ได้รับพระบรมราชูปถัมภ์พระราชทานเงินส่วนพระองค์เป็นรางวัล โดยเฉพาะการประกวดแต่งหนังสือแสดงพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก ซึ่งเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๑ และเป็นพระราชประเพณีที่พระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญสืบเนื่องมาจนปัจจุบัน ดังมีพระราชปรารภเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“ทุกวันนี้การสั่งสอนพระพุทธศาสนาแก่เด็กในประเทศสยามยังเป็นการบกพร่องอยู่มาก สมควรพยายามแก้ไขให้เด็กได้โอกาส

รู้จักคุณธรรมเป็นนิสัยปัจจัยแต่ยังย่อมเยาว์ และทรงพระราชดำริว่า หนังสือสำหรับสอนพระศาสนาแก่เด็ก กระบวนแต่งต้องให้เหมาะแก่อายุ ทั้งถ้อยคำและเรื่องก็ให้พอแก่ความสามารถของเด็กที่จะเข้าใจได้ จึงจะสมควรแก่การ มิใช่แต่ว่าเป็นนักปราชญ์แล้วจะสามารถแต่งหนังสือนี้ได้ ดี จึงมีพระราชดำรัสสั่งราชบัณฑิตยสภา ให้ประกาศการประกวดแต่ง หนังสือสอนพระพุทธานุศาสน์แก่เด็ก สำหรับจะได้เลือกที่ดีพิมพ์พระราชทานในวันวิสาขบูชาทุกปีต่อไป”

ผลงานด้านโบราณคดี คือการออกพระราชบัญญัติจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร พ.ศ. ๒๔๖๙ เป็นการวางระเบียบในการ พิทักษ์รักษาสืบของในพิพิธภัณฑสถาน ให้มั่นคงและเป็นการบำรุงให้ เจริญขึ้นภายใน และเป็นการเตรียมสำหรับจะใช้ในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานตามต่างจังหวัดอีกด้วย นอกจากนั้นมีการออกพระราชบัญญัติ ว่าด้วยการส่งโบราณและศิลปวัตถุออกนอกประเทศ พ.ศ. ๒๔๖๙ เพื่อคุ้มครองมิให้มีการนำโบราณวัตถุและศิลปวัตถุอันเป็นมรดกอัน ล้ำค่าของประเทศส่งออกไปนอกราชอาณาจักร

ส่วนในด้านการบำรุงวิชาช่าง ก็มีการจัดตั้งศิลปากรสถาน ขึ้น แทนที่ กรมศิลปากรซึ่งถูกยุบไปเพราะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ ในระยะนี้ได้มีผลงานอันเป็นการบำรุงรักษางานศิลปะของไทยไว้หลาย เรื่อง เช่น การซ่อมใหญ่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซ่อมพระอุโบสถ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม การออกแบบก่อสร้างศาลาเฉลิมกรุง อันเป็นโรงภาพยนตร์ที่ใหญ่โตงดงามที่สุดในสมัยนั้น

หนึ่งที่สมควรกล่าวไว้ ณ ที่นี้ก็คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงอนุรักษ์ดนตรีไทยไว้ด้วยพระองค์เอง สมกับที่ทรงเป็นทายาทสืบทอดมาจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เอกอัครมหาศิลปินไทย ทั้งนี้เพราะได้ทรงสนพระราชหฤทัยในวิชาดนตรีไทย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงประดิษฐไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) ครูดนตรีไทยที่มีชื่อเสียงยิ่ง เข้าถวายการฝึกสอน จนสามารถทรงพระราชนิพนธ์ทำนองเพลงไทยได้ถึง ๓ เพลง คือเพลงราตรีประดับดาวเถา เพลงเขมรลอองค์เถา และเพลงโหมโรงคลื่นกระทบฝั่ง โดยเฉพาะเพลงราตรีประดับดาวเถา ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นจากเพลงมอญดูดาว ๒ ชั้นของเก่าเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ พร้อมกับทรงพระราชนิพนธ์คำร้องด้วยทำนองของเพลงมีความหมายไปในทางชี้ชวนให้คู่รักชมดาวเดือน ดอกไม้ และมีความจำเป็นที่จะต้องจากกันในเวลาอันใกล้นี้ นับว่าเป็นเพลงที่มีความไพเราะทั้งทำนองและคำร้อง ฟังไม่รู้จึกเบื่อ และเป็นที่นิยมแพร่หลายแก่หนุ่มสาวสมัยนั้นเป็นอย่างยิ่ง ดังจะได้ัญเชิญบทร้องพระราชนิพนธ์มาลงไว้ดังนี้

บทร้อง เพลงราตรีประดับดาว เถา

๓. ชั้น	วันนี้	แสนสุดยินดีพระจันทร์วันเพ็ญ
ขอเชิญสายใจเจ้าไปนั่งเล่น		ลมพัดเย็นเย็นหอมกลิ่นมาลี
หอมดอกราตรี		แม้ไม่สดสีหอมดีน้ำดม
เหมือนงามน้ำใจแม้ไม่ขำคม		กิริยาน่าชมสมใจจริงเอย

ชมแต่ดวงเดือน	ที่ไหนจะเหมือนได้ชมหน้าน้อง
พื่อผูกนเคียวเปลี่ยวใจหม่นหมอง	เจ้าอย่าขุ่นข้องจงได้เมตตา
หอมดอกชมนาด	กลิ่นไม่ฉูดฉาดแต่หอมชวนใจ
เหมือนน้ำใจดีปราณีปราศรัย	ผูกจิตสนิทได้ให้รักจริงเอย
๒ ชั้น ขอเชิญเจ้าฟังเพลงวังเวงใจ	เพลงของท่านแต่งใหม่ในวังหลวง
หอมดอกแก้วยามเย็น	ไม่เห็นใจพี่เสียเลยเอย
ดวงจันทร์หลั่นลดเกือบหมดดวง	โอ้หนาวทรวงยอดชีวาไม่ปราณี
หอมมะลิกลีบซ้อน	อ้อนวอนเจ้าไม่ฟังเอย
ชั้นเดียว จวนจะรุ่งแล้วนะเจ้าพี่ขอลา	แสงทองส่องฟ้าสง่าศรี
หอมดอกกระดังงา	ชิชะช่างน่าเจ็บใจจริงเอย
หมู่ภมรร่อนหาช่อมาลี	แต่ตัวพี่จำจากพรากไปไกล
หอมดอกจำปี	นี้แน่พຽງนี้จะกลับมาเอย

(บทพระราชนิพนธ์)

บทที่ ๕

การต่อสู้กับสงครามเศรษฐกิจ

เมื่อมหาสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้ยุติลง ความเสื่อมโทรมทางเศรษฐกิจได้เกิดขึ้นทั่วโลก ประเทศที่ได้รับความกระทบกระเทือนมากที่สุด คือ เยอรมนี ออสเตรีย และประเทศใกล้เคียง ซึ่งเป็นฝ่ายแพ้สงคราม ส่วนประเทศไทยแม้เป็นฝ่ายชนะสงคราม ก็ได้รับความกระทบกระเทือนด้วยเหมือนกัน โดยงบประมาณแผ่นดินมีรายจ่ายสูงกว่ารายรับติดต่อกันมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๓ จนกระทั่งสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงเสด็จขึ้นครองราชสมบัติ ด้วยความหนักพระราชหฤทัยเป็นอย่างยิ่ง วิธีต่อสู้กับภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของพระองค์คือ ตัดเงินรายจ่ายของทางราชการลงทุกวิถีทาง เริ่มด้วยการยุบหน่วยราชการต่าง ๆ ที่พอจะยุบได้ เช่น กระทรวงมรุทธาทรยุบเหลือเป็นกรม รวมกระทรวงพาณิชย์เข้ากับกระทรวงคมนาคม รวมกระทรวงทหารเรือเข้าเป็นกระทรวงกลาโหมยุบกรมต่าง ๆ ในกระทรวงวังลงเป็นจำนวนมาก ในส่วนราชการภูมิภาคก็ยุบมณฑลและจังหวัดหลายแห่ง แม้ในหน่วยราชการที่ไม่ถูกยุบหรือเปลี่ยนแปลงก็ลดจำนวนข้าราชการลงเรียกว่าเป็นสมัยดุลยภาพ ใครถูกออกจากราชการก็เรียกว่าถูกดูล

การกระทำดังกล่าวนับว่าเป็นความกล้าหาญยิ่ง เพราะทำให้ผู้ถูกกระทบกระเทือนเกิดความไม่พอใจ อันอาจทำให้เกิดความไม่สงบขึ้นในบ้านเมืองได้ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็ทรงสดพระราชหฤทัย มีพระราชดำรัสแก่นายทหารเรื่องการเงินฝืดเคืองเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๗๔ ว่า “ตัวข้าพเจ้าเองรู้สึกเหมือนว่าเกิดมาสำหรับตัดรอน ตั้งแต่ต้นก็ตัดมาแล้ว คราวนี้ก็ต้องตัดอีกจนไม่ทราบว่าจะเป็นอย่างไต่อไป รู้สึกว่าเป็นเคราะห์กรรมของตัวที่ต้องทำเช่นนั้นเสมอ.....และผู้ที่ถูกตัดออกไปนั้น ข้าพเจ้าก็รู้ว่าจะได้รับความลำบากกว่าคราวก่อน จะทำมาหากินอะไรอย่างอื่นก็ฝืดเคืองทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจึงรู้สึกหนักใจที่สุดและสงสารที่สุดสำหรับผู้ที่จะต้องออกไป ถ้ามีวิธีใดที่ข้าพเจ้าจะแบกภาระแทนได้ ข้าพเจ้าอยากจะทำทุกอย่าง แต่เวลานี้ข้าพเจ้าหมดปัญญา ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร นอกจากจะต้องตัดทอน.....”

อีกครั้งหนึ่งมีพระราชดำรัสว่า “คราวก่อนข้าพเจ้าได้พูดกับนายทหารแล้วว่า เราต้องทำสงครามแล้ว แต่เป็นสงครามที่ยากที่สุดที่จะสู้รบ เพราะไม่เห็นตัวข้าศึกว่าอยู่ที่ไหน มีดแปดด้าน ถ้าเวลามีข้าศึกก็อาจส่งสลายได้ เดาใจข้าศึกก็ได้ แต่เวลานี้เราส่งสลายไม่ได้ เดาใจก็ไม่ถูก เดาลงไปผิดก็ซ้ำร้าย.....”

นอกจากการตัดรอนรายจ่าย ก็มีการตั้งภาษีอากรขึ้นใหม่แก่บุคคลที่พอจะมีกำลังเสียเช่นภาษีเงินเดือน แม้การส่วนพระองค์ก็ทรงสละเงินพระคลังข้างที่ซึ่งรัฐบาลได้ตั้งถวายเป็นค่าใช้จ่ายส่วนพระองค์

จากปีละ ๘ ล้านบาทลงเหลือ ๔ ล้านบาท และทรงยินยอมให้กับภาชี
ทรัพย์ส่วนพระองค์เช่นเดียวกับประชาชนทั้งปวง

มีประกาศว่าด้วยความอึดอัดฝืดเคือง ลงในราชกิจจานุเบกษา
ลงวันที่ ๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียง
๒๒ วัน ทรงชี้แจงข้อเท็จจริงต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้และลงท้ายว่า “ว่าโดยย่อ
ครั้งนี้เป็นเวลาที่เราสยามทุกจำพวก นับแต่องค์พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวลงไปถึงราษฎรพลเมือง จะต้องช่วยกันรักษากันเมืองให้พ้น
อันตรายด้วยโอกาากเกิดวิปริตทั่วทั้งโลก จำต้องยอมทนความลำบากด้วยกัน
ไปชั่วคราว และหวังใจด้วยกันว่าจะพ้นความอึดอัดขัดสนได้ในไม่ช้า.....”

บทที่ ๖

ทรงเตรียมประเทศไปสู่การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย

พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นสุภาพบุรุษนักประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งอาจเป็นเพราะได้ทรงรับการอบรมสั่งสอนมาจากประเทศประชาธิปไตย เช่นอังกฤษและฝรั่งเศสเป็นระยะเวลาอันยาวนาน เมื่อเสด็จขึ้นรับราชสมบัติได้เพียง ๒ วัน ก็โปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สถาปนาอภิรัฐมนตรีสภา ขึ้นเป็นคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินระดับสูง ดังพระราชดำริที่พระราชทานพระยาภิรมย์ภักดีว่า “....สมองคนคนเดียว จะคิดการให้รอบคอบไปทุกอย่างนั้นไม่ได้ ยิ่งเป็นการแผ่นดินด้วยแล้ว ต้องระวังให้มาก....” การตั้งอภิรัฐมนตรีสภาจึงเป็นการยืนยันว่าไม่มีพระราชประสงค์จะบริหารราชการแผ่นดินด้วยกระแสพระราชดำริแต่เพียงพระองค์เดียว หากแต่ทรงเคารพต่อความคิดเห็นของท่านผู้มีประสบการณ์ในราชการมากกว่าพระองค์ อภิรัฐมนตรีสภาจึงมีหน้าที่ถวายความเห็นเกี่ยวแก่นโยบายด้านการเมือง การคลัง และการบริหารข้าราชการระดับสูง เช่นการแต่งตั้งเสนาบดี การเลื่อนยศข้าราชการระดับเจ้าพระยา ตลอดจนถวายคำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาภายในพระราชวงศ์

เรื่องต่อไปคือการปรับปรุงฟื้นฟูเสนาบดีสภา อันประกอบไปด้วยเสนาบดีประจำกระทรวงต่าง ๆ เหมือนรัฐมนตรีว่าการกระทรวงในปัจจุบันได้ทรงปรับปรุงการทำงานของเสนาบดีสภา ด้วยการกำหนดสถานที่ประชุม และวันเวลาประชุมให้แน่นอน มีระเบียบวาระการประชุม มีรายงานการประชุมเป็นกิจจะลักษณะ และประเด็นสำคัญคือทรงพยายามให้คณะเสนาบดีมีความรับผิดชอบร่วมกัน เรื่องใดที่ผ่านมติที่ประชุมเสนาบดีสภาไปแล้ว ทุกกระทรวงต้องรับไปปฏิบัติเสมอกัน ทั้งนี้จะเสด็จพระราชดำเนินมาประทับเป็นประธานที่ประชุมทั้งอภิรัฐมนตรีสภาและเสนาบดีสภาเป็นประจำ

การเตรียมประเทศไปสู่การปกครองแบบประชาธิปไตยขั้นสำคัญคือ การปรับปรุงองคมนตรีสภา ตำแหน่งองคมนตรี ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้นได้มีกำเนิดมาแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่เมื่อมาถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็กลายเป็นตำแหน่งกิตติมศักดิ์ คือพระราชทานตำแหน่งองคมนตรีให้แก่ข้าราชการระดับพระยาพานทองหรือข้าราชการที่ทรงเห็นสมควรรวมแล้วมีจำนวนถึง ๒๒๗ ท่าน โดยมีได้มีหน้าที่ถวายคำปรึกษาราชการแผ่นดินแต่ประการใด พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงปรับปรุงด้วยการเลือกองคมนตรีจำนวนมากนั้นมาเพียง ๔๐ คน เป็นองคมนตรีสภา ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และในประเด็นสำคัญคือ มีพระราชประสงค์ให้องคมนตรีสภานี้เป็นที่ฝึกหัดการประชุมทำนองรัฐสภา เพื่อปูทางการปรับปรุงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย

ในเวลาต่อมา ดังมีกระแสพระราชดำรัสวันเปิดประชุมสภากรรมการ
องคมนตรีเมื่อวันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ตอนหนึ่งว่า

“.....เรามีความประสงค์ที่จะทดลองและปลูกฝังการศึกษาใน
วิธีการปรึกษาได้เถียงให้สำเร็จเป็นมติดำเนินตามแบบอย่างการประชุมใหญ่
เพราะฉะนั้นจึงได้ดัดแปลงสิ่งที่มีอยู่แล้ว ให้ใช้การได้เหมาะกับสภาพ
ของบ้านเมืองที่มีอยู่ในเวลานี้ ถ้าหากถึงเวลาอันสมควรที่จะเปลี่ยนแปลง
วิธีการปกครองประเทศก็จะทำได้โดยสะดวก.....”

นอกจากการพัฒนาการเมืองจากระดับบนลงมาสู่ระดับล่างแล้ว
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีพระราชดำริที่จะพัฒนา
การเมืองระดับล่างขึ้นไปสู่ระดับบนพร้อม ๆ กัน นั่นคือการฝึกอบรม
ให้ประชาชนรู้จักการปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น ด้วยรูปเทศบาล
การปกครองท้องถิ่นแบบเทศบาลนั้น มีฐานะเป็นนิติบุคคลหรือองค์การ
อิสระ สามารถมีทรัพย์สินเป็นของตนเองและสามารถทำนิติกรรมได้
มีผู้บริหารกิจการมาจากการเลือกตั้งของประชาชน และมีอำนาจอิสระใน
การดำเนินงานพอสมควรภายในขอบเขตที่รัฐบาลมอบหมาย ที่สำคัญก็
คือมีงบประมาณรายรับรายจ่ายเป็นของตนเอง จึงสามารถกำหนดนโยบาย
ว่าจะบริหารงานหนักไปทางใดก็ได้แล้วแต่ความประสงค์ของ
ประชาชนในท้องถิ่น ส่วนอำนาจหน้าที่ของเทศบาลนั้นกล่าวโดยสรุป คือการ
ให้บริการเกี่ยวกับชีวิตประจำวันของประชาชนในท้องถิ่น ที่ไม่
กระทบกระเทือนต่อการปกครองของส่วนรวม เช่นการรักษาความสงบ
เรียบร้อย การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย การวางผังเมืองและการ
ควบคุมการก่อสร้างอาคาร การรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบ

เรียบร้อยของบ้านเมือง การแพทย์และการอนามัย และการศึกษาภาคบังคับ

ทั้งนี้เมื่อพระราชบัณฑิตพระราชนานพระยาภิรมย์ภักดี ลงวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๖๔ เป็นภาษาอังกฤษซึ่งแปลเป็นไทยมีความตอนหนึ่งว่า “การเปลี่ยนแปลงสำคัญอย่างหนึ่งที่ฉันกำลังคิดอยู่ในขณะนี้ คือการจัดตั้งสภาเทศบาล ฉันคิดว่าตอนแรกสภาเหล่านี้ควรมาจากการแต่งตั้ง ต่อไปเราจะทดลองมีสภาจากการเลือกตั้ง เรื่องนี้จะให้ข้อคิดบางอย่างว่า สามารถนำการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ได้หรือยัง พวกที่มีความคิดก้าวหน้าของประเทศจะพอใจ และจะเป็นการแสดงให้เห็นเป็นอย่างดีว่า ประชาชนพร้อมหรือยังที่จะมีสิทธิมีเสียงในกิจการของประเทศ”

ในโอกาสต่อมา ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงมหาดไทยแต่งตั้งกรรมการขึ้นคณะหนึ่งเพื่อศึกษากิจการเทศบาลประเทศต่าง ๆ และได้ร่างเป็นพระราชบัญญัติเทศบาลขึ้นเรียบร้อย แต่ขณะที่ร่างกฎหมายฉบับนี้อยู่ในระหว่างพิจารณาของกรมร่างกฎหมาย ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นเสียก่อน ซึ่งรัฐบาลในสมัยประชาธิปไตยก็ได้นำร่างพระราชบัญญัตินี้มาดัดแปลงเล็กน้อยเสนอออกมาเป็นพระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พ.ศ. ๒๔๗๖ ทำให้เกิดเทศบาลขึ้นมาสมพระราชหฤทัย

พระราชกรณียกิจที่สำคัญยิ่ง ในการเตรียมการปกครองแบบประชาธิปไตยคือ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายเรมอนด์ บี.

สถิติที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ และพระยาศวีวิศาลวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ อันเป็นตำแหน่งตรงกับปลัดกระทรวงในปัจจุบัน ได้ร่างรัฐธรรมนูญถวาย เพื่อเตรียมพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยในโอกาสวันฉลองพระนครครบ ๑๕๐ ปี ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แต่ได้มีพระบรมวงศ์บางพระองค์ได้ทรงคัดค้านว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยจากพระมหากษัตริย์ผู้ทรงอำนาจโดยสิทธิ์ขาด จึงต้องชะงักเวลาไป

บทที่ ๗

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง-สละราชสมบัติ

ในระหว่างที่มีการแปรพระราชฐานเสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่ “สวนไกรถวัล” อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เช้ามีดของวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีบุคคลคนหนึ่งเรียกตนเองว่า “คณะราษฎร” เข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินที่กรุงเทพมหานครไว้ได้ โดยเข้าจับกุมพระบรมวงศ์และข้าราชการตำแหน่งสำคัญ ๆ ไว้เป็นตัวประกัน จากนั้นก็ได้มีหนังสือไปกราบบังคมทูลเชิญเสด็จกลับคืนสู่พระนคร เป็นพระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่คณะราษฎรได้สร้างขึ้น ถึงแม้ว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะได้ทรงตระเตรียมพระราชทานอำนาจอธิปไตยนี้อยู่แล้ว ถึงกับร่างรัฐธรรมนูญขึ้นดังได้กล่าวมาในบทที่แล้ว แต่เมื่อมี “คณะราษฎร” แสดงปรารถนาอันแรงกล้าเช่นนี้แล้ว พระองค์ก็มีได้ถือทฤษฎีมานะทรงละพระเดชานุภาพ ด้วยไม่มีพระราชประสงค์จะให้มีการขัดใจในระหว่างชาวไทยด้วยกัน ทรงปลดพระราชากิสิทธิ์ลงทุกสถานเพื่อให้พอใจผู้ริเริ่มการนี้

หลังจากเสด็จพระราชดำเนินคืนสู่พระนครแล้ว ในวันที่ ๒๗ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนด

นิรโทษกรรมแก่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และในพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕ ครั้นถึงวันที่ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็มีพระราชพิธีพระราชทานรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม โดยในพระราชปรารภนั้นหวังว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้จะเป็นที่สถาพร มีประสิทธิภาพเป็นบ่อเกิดแห่งความสุขของประชาชน และนำไปให้ประเทศไทยบรรลุถึงความเจริญวัฒนา แต่แล้วก็มีความคิดเห็นขัดแย้งกันระหว่างพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับรัฐบาลในเรื่องหลักการสำคัญ ๆ เช่น รัฐบาลได้แต่งตั้งพรรคพวกเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่สอง และรัฐบาลมิได้ให้สิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนอย่างเพียงพอ ดังนั้นระหว่างที่เสด็จพระราชดำเนินไปรักษาพระเนตรที่ประเทศอังกฤษ จึงได้ทรงสละราชสมบัติ เมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ และเสด็จประทับอยู่ที่ประเทศอังกฤษอย่างเงียบ ๆ ต่อไป

มีพระราชบันทึกถึงรัฐบาล แสดงให้เห็นเหตุการณ์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่ากระทบกระเทือนมาถึงสถาบันพระมหากษัตริย์อย่างไร สมควรที่จะตัดตอนมาศึกษาดูดังนี้

“ภายหลังที่ฉันได้ลงนามในรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ฉันได้เชิญพระยามโน ๙ พระยาศรีวิศาล ๙ พระยาพล ๙ พระยาปริชาลยุทธ และหลวงประดิษฐ์ ๙ มาพบที่วังสุโขทัย และได้ชี้แจงในคราวนั้นว่า

ฉันได้กลับขึ้นมากรุงเทพฯ เพื่อจะช่วยให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นแบบรัฐธรรมนูญนั้นเป็นไปโดยเรียบร้อย แต่ฉันเห็นว่าถ้าฉันได้ลงนามในรัฐธรรมนูญฉบับใหม่เสร็จแล้ว และรัฐธรรมนูญแบบใหม่ได้ตั้งขึ้นโดยมั่นคงพอสมควรแล้ว ฉันเห็นว่าฉันได้ทำหน้าที่ของฉันโดยบริบูรณ์แล้วและฉันอยากจะลาออก ทั้งนี้เพราะฉันเล็งเห็นอยู่แล้วว่าถ้าอยู่ต่อไปอาจเป็นการลำบาก และอาจเกิดความยุ่งยากต่าง ๆ ขึ้นได้ ตัวอย่างในพงศาวดารของโลกย่อมมีอยู่มากหลาย และจะเห็นได้โดยชัดว่าไม่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดที่ทรงอำนาจสมบูรณ์ตามสิทธิราชย์ แล้วถูกลดอำนาจลงโดยการกบฏ ที่จะทรงดำรงตำแหน่งพระมหากษัตริย์อยู่ตลอดไป เพราะถึงแม้พระองค์จะทรงยินยอมโดยดี และไม่มีพระประสงค์ที่จะได้อำนาจสมบูรณ์กลับคืน ก็ยังมีผู้อื่นที่ไม่พอใจในการเปลี่ยนแปลงนั้น คิดการที่จะเปลี่ยนแปลงให้กลับเป็นอย่างเดิมอยู่เสมอ และทำให้เกิดการระแวงสงสัย และบาดหมางกันระหว่างอำนาจที่เกิดขึ้นใหม่กับอำนาจเก่าที่ถูกล้มลง ผลสุดท้ายพระเจ้าแผ่นดินเหล่านั้นก็ต้องถูกปลงพระชนม์เสียบ้าง ต้องถูกอยู่ในที่คุมขังบ้าง หรืออย่างดีก็ต้องถูกเนรเทศไปเสียจากประเทศ ฉันยังนึกไม่ออกเลยว่า มีรายใดที่จะเรียบร้อยอยู่ได้ตลอด

ถ้าฉันลาออกจากตำแหน่งเสียแล้ว ให้สภา ฯ เลือกเจ้านายพระองค์ใดพระองค์หนึ่งแล้วแต่จะเห็นควรขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์แทนจะไม่ได้ดีกว่าหรือ ถ้าทำตามที่ว่านี้จะได้ผลดีดังต่อไปนี้

๑. จะไม่มีใครคิดที่จะ “ถวายพระราชอำนาจคืน” เพราะฉะนั้น จะต้องมีข้อระวางสงสัยเลยว่า สมบูรณาญาสิทธิราชย์จะเกิดขึ้นตัว ขึ้นได้

๒. ความระวางสงสัยและข้อบาดหมางต่าง ๆ ระหว่างพระมหากษัตริย์กับรัฐบาลและสภา ฯ ก็หมดไป เพราะพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่จะเป็นผู้ที่รัฐบาลและสภา ฯ แต่งตั้งขึ้น น่าจะกลมเกลียวกันได้

ทางเสียหายมีอยู่ได้ทางเดียว ที่ยังอาจมีผู้คิดที่จะล้มพระมหากษัตริย์องค์ใหม่เสีย และขอให้ฉันทกลับขึ้นครองตำแหน่งตามเดิม แต่ถ้าหากฉันทได้ประกาศไว้เสียโดยชัดเจนว่าจะไม่ยอมรับขึ้นครองตำแหน่งใหม่อีกเป็นอันขาด ผู้ที่จะคิดการเช่นนั้นก็อาจท้อถอยไป”

ผลที่สุดเมื่อรัฐบาลนำข้อของพระราชหฤทัยต่าง ๆ เข้าปรึกษาหารือในสภาผู้แทนราษฎรก็ไม่สามารถตกลงกันได้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทอดพระเนตรรายงานการประชุมนั้นแล้ว ก็ทรงตัดสินพระราชหฤทัยสละราชสมบัติทันที พระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติซึ่งทรงพระอักษรด้วยลายพระหัตถ์ของพระองค์ยาว ๖ หน้า นับว่าเป็นเอกสารสำคัญที่สุดชิ้นหนึ่งของชาติไทย ทรงเขียนออกมาจากความรู้สึกอันแท้จริงของพระองค์มีข้อความประทับใจยิ่ง ดังข้อความบางตอนว่า

ทัพเพร่เห็นว่า คณะปฏิวัติ และพวกพ้อง ใฝ่ใถ่การ
ปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของระบอบประชาธิปไตย
และเนื้องานตามรัฐธรรมนูญ ตามความเข้าใจเรื่องสิทธิของ
ทัพเพร่ ทัพเพร่ไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้อื่นใดมา
ใฝ่ใถ่การปกครองเช่นนี้ ในความของทัพเพร่ถือว่าไว้ไว้

ทัพเพร่มีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของ
ทัพเพร่อยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ทัพเพร่ไม่
ยินยอมยกอำนาจทั้งมวลของทัพเพร่ให้แก่ผู้อื่นใด
โดยเด็ดขาด เพื่อให้รู้ชัดว่าอำนาจนั้นโดยสิทธิของตนและโดยอำนาจ
เสียงอันแท้จริงของประชาชน

บัดนี้ทัพเพร่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงของทัพเพร่ที่ราษฎร
ราษฎรมีสิทธิออกเสียงในภายหลังของประเทศโดยแท้จริง
ว่าเป็นผลอันดี และเมื่อทัพเพร่รู้สึกว่าการเปลี่ยนแปลง
ตามบทบัญญัติของทัพเพร่จะก่อให้เกิดความดีความงาม
แก่ประเทศชาติต่อไปแล้ว ทัพเพร่จึงขอสละราชสมบัติ
และออกจากการเป็นพระมหากษัตริย์ แต่บัดนี้เป็นต้นไป
ทัพเพร่ขอสละสิทธิของทัพเพร่ทั้งปวงไว้เป็นของทัพเพร่
อยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ทัพเพร่ขอสงวนไว้
สิทธิทั้งปวงอันเป็นของทัพเพร่แต่เดิมมา ก่อนที่ทัพเพร่จะ
สละราชสมบัติสืบสันตติวงศ์

บทที่ ๘

เสด็จสู่สวรรคาลัย

หลังจากที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสละราชสมบัติแล้ว พระองค์พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี และพระประยูรญาติสนิทบางพระองค์ ได้เสด็จประทับที่ตำบล เวจเจียร์ วอเตอร์ อันอยู่ในชนบทใกล้กรุงลอนดอน ครั้นถึงวันที่ ๓๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔ ได้เสด็จสวรรคตโดยฉับพลันด้วยพระโรคพระหทัยวาย และได้ถวายพระเพลิงเสร็จในวันที่ ๓ มิถุนายน ศกนั้น

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ ทรงบรรยายเหตุการณ์ ตอนถวายพระเพลิงพระบรมศพไว้ในหนังสือ เกิดวังปารุสก์ มีข้อความน่าสนใจดังนี้

“.....เมื่อไปถึงพอสมควรแก่เวลาแล้วก็ได้ขึ้นไปถวายบังคมพระบรมศพ ซึ่งดูเหมือนบรรทมหลับอยู่ในพระหีบอันใหญ่ประดับงาม สีขาว ดูสบายดีกว่าที่จะต้องถูกจัดลงพระบรมโกศอย่างในเมืองไทยเรามากนัก ในห้องตั้งพระศพก็จัดอย่างดีมีธงมหाराชประดับติดอยู่กับฝาคืนนั้นคุยกันอยู่จนดึก ข้าพเจ้าใส่ใจแทนเมื่อได้ยินว่าเสด็จสวรรคตอย่างรวดเร็ว โดยไม่ทรงมีอาการเจ็บปวดอย่างใดเลย

เช้าวันรุ่งขึ้นคือวันที่ ๓ จัดขบวนเชิญพระบรมศพจากที่ประทับไปยังสุสานโกลเดอร์ กรีน อันอยู่ทางด้านเหนือของกรุงลอนดอน มีรถ

เสด็จพระทับที่ประเทศอังกฤษ หลังสละราชสมบัติ พ.ศ. ๒๔๗๗

ชนิดบรรทุกศพออย่างชั้นดีเชิญพระบรมศพ พระหีบนั้นคลุมด้วยธงมหา-
 ราช ทางเบื้องพระเศียรตั้งพระไชย รถตามพระศพคันแรกคือรถพระ
 ที่นั่งสมเด็จพระกับคนตามเสด็จ คันต่อมามีข้าพเจ้าและพี่ระ แล้วก็ีรถตาม
 อีกสองสามคัน ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะเปรียบขบวนพระศพออย่างเรียบ ๆ

เช่นนั้นกับขบวนอย่างมโหฬารอันควรจะมี ถ้าสวรรคตในกรุงเทพ ฯ ในเมื่อยังทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินอยู่ ทำให้ต้องปลงตกอีกในความไม่เที่ยงในชีวิตของมนุษย์ เมื่อไปถึงสุสานมีคนคอยรับเสด็จอยู่แล้่วมาก มีหมู่คนไทย มีฝรั่งที่เคยเกี่ยวข้องกับคนไทย หรือที่เคยรู้จักกับทูลหม่อมมา ภายหลังได้ทรงสละราชสมบัติแล้ว เมื่อเจ้าหน้าที่ได้เชิญพระบรมศพเข้าสู่ฐานแล้ว คนที่ตามเสด็จไปก็เข้านั่งเก้าอี้แถวโดยลำดับ ขณะนั้น มร.ร.ด. เครก คนอังกฤษผู้เคยเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในราชการไทย และเป็นพระสหายของทูลหม่อมมา ก็ได้กล่าวสุนทรพจน์เฉลิมพระเกียรติตามสมควร แล้วผู้ที่ไปในงานก็ถวายคำนับที่ละคน ภายหลังจากที่มโหฬารผู้เคยบวชเรียนได้สวดมนต์ ต่อมานั้นคณะดนตรีก็บรรเลงเพลงสากลแบบคลาสสิกที่ท่านเคยโปรด เจ้าหน้าที่เขาก็กดปุ่มและหีบพระบรมศพก็เคลื่อนที่ช้า ๆ หายเข้าไปในฝาผนัง เพื่อเจ้าหน้าที่จะได้จัดการถวายพระเพลิงตามแบบฝรั่ง ตลอดเวลางานแม้พวกเราทุกคนจะเศร้าโศกสลดใจแต่ก็ยังรักษาความสงบไว้ได้.....”

ต่อมา พ.ศ. ๒๔๙๒ รัฐบาลได้กราบบังคมทูลขอเชิญเสด็จสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีพระบรมราชินี ให้ทรงอัญเชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับมาสู่พระนครเพื่ออัญเชิญขึ้นประดิษฐานไว้ในที่อันควรแก่พระบรมราชอิสริยยศ ร่วมกับสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า คือหอพระบรมอัฐิที่ชั้นบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทในพระบรมมหาราชวัง และอัญเชิญพระสรีรังคารเข้าบรรจุในแท่นฐานชุกชีพระพุทธอังคีรส พระประธานในพระอุโบสถวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามซึ่งทรงถือเป็นวัดประจำ

รัชกาล พร้อมกันนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุประทาน ครบถ้วนตามพระราชประเพณี

พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ แห่งพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปกฯ พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังได้กล่าวมาแล้ว จึงเป็นการยืนยันว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงทศพิธราชธรรม ทรงพยายามทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรือง และคุ้มครองให้อาณาประชาราษฎร์ได้รับความร่มเย็นเป็นสุข แม้ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็มีพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทย พร้อม ๆ ไปด้วยที่ทรงพยายามปรับปรุงจักรกลแห่งการปกครองประเทศแบบเดิมให้เหมาะกับกาลสมัย ทั้งนี้ทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น “มียากอยู่เพียงจะเลือกเวลาให้เหมาะ อย่าให้ช้าเกินไป อย่าให้เร็วเกินไป ข้อนี้แหละยากยิ่งนัก นอกจากจะมีสติปัญญาแล้วยังจะต้องมีโชคดีประกอบด้วย” พระราชปรารภนี้ราวกับจะทรงหยั่งรู้ถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๕ คือทรงเลือกเวลาได้ช้าเกินไปและช้าไม่มีโชคดีประกอบ แต่กระนั้นประชาชนชาวไทยทุกคนก็พร้อมที่จะยืนยันรับรองความจริงในพระราชปรารภที่ทรงมีต่อไปว่า “แต่ถ้าเราทำการใด ๆ ไปโดยมีความสุจริตในใจและโดยเต็มความสามารถแล้ว ก็ต้องนับว่าได้พยายามทำการทำงานตามหน้าที่จนสุดกำลังแล้ว” นี่คือน้ำพระราชหฤทัยแห่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์นักปรัชญาเมธีของชาติไทย

สวนไกลกังวล

พระราชฐานแห่งนี้ เมื่อแรกสร้าง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามว่า “สวนไกลกังวล” ทั้งนี้ ปรากฏในหมายกำหนดการ การพระราชพิธีบำเพ็ญพระราชกุศลขึ้นพระตำหนัก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เรียกการพระราชพิธีนั้นว่า “พระราชพิธีราชคฤหมงคลขึ้นพระตำหนักเปี่ยมสุข สวนไกลกังวล หัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมษายน พระพุทธศักราช ๒๔๗๒” จากนั้นมาเมื่อเสด็จไปประทับ ณ พระราชฐานแห่งนั้น ถ้าจะมีลายพระราชหัตถเลขาถึงผู้ใด ก็ทรงลงสถานที่ในลายพระราชหัตถเลขานั้นว่า “สวนไกลกังวล” เช่น พระราชหัตถเลขาถึงผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ฉบับลงวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ครั้นสิ้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว ได้มีผู้เรียกพระราชฐานแห่งนี้ว่า “วังไกลกังวล” บ้าง “พระราชวังไกลกังวล” บ้าง

ตามโบราณราชประเพณีที่เคยมีมาแต่ก่อน การจะยกพระราชฐานแห่งใดขึ้นเป็น “พระราชวัง” จะต้องมีการประกาศพระบรมราชโองการในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น เมื่อครั้งสร้างพระราชวังดุสิตในตอนแรก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็โปรดให้เรียกพระราชฐานแห่งนั้นว่า “สวนดุสิต” ต่อมาจึงมีประกาศพระบรมราชโองการยกขึ้นเป็น “พระราชวังดุสิต” และในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อจะโปรดให้ยกพระราชฐานแห่งใดขึ้นเป็นพระราชวัง ก็มีประกาศพระบรมราชโองการทั้งสิ้น เช่น พระราชวังสราญรมย์ ณ กรุงเทพมหานคร พระราชวังสนามจันทร์ ณ จังหวัดนครปฐม

สำหรับ “สวนไทรก้างวล” นี้ ไม่เคยมีประกาศพระบรมราชโองการในรัชกาลใด ๆ ยกขึ้นเป็นพระราชวังตามโบราณราชประเพณี ประกอบทั้งการกล่าวนามพระราชฐานแห่งนี้ ก็เป็นการกล่าวถึงอดีตที่เป็นกาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนั้นจึงได้เรียกนามตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระองค์นั้นได้พระราชทานไว้

(ม.ร.ว. แสงสุรย์ ลดาวัลย์ ผู้ให้คำอธิบาย)